

4.2024

διαΝΕΟσις

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ & ΑΝΑΛΥΣΗΣ

Τι πιστεύουν οι Έλληνες 2024 - Μέρος Α΄

Παναγής Παναγιωτόπουλος

Αναπληρωτής Καθηγητής Κοινωνιολογίας στο Τμήμα Πολιτικής
Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης του ΕΚΠΑ

Απρίλιος 2024

Αξιακά ανεκτικοί (έως και φιλελεύθεροι), οικονομικά ανήσυχοι, κοινωνικά καχύποπτοι

Η έρευνα «Τι πιστεύουν οι Έλληνες» έχει διαχρονικά κατοχυρωθεί ως ένα σημαντικό εργαλείο κατανόησης σημαντικών πτυχών των στάσεων, αξιακών ροπών και κοινωνικών σχημάτων, όπως εξελίσσονται στην Ελλάδα την τελευταία δεκαετία. Η αξία της έρευνας είναι διπλή. Αποτυπώνει το αξιακό φορτίο των πολιτών και τις γνώμες τους για κρίσιμα ζητήματα σε μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή. Ταυτόχρονα, διευκολύνει την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο εξελίσσονται μέσα στον χρόνο μια σειρά από δείκτες, οι οποίοι καταγράφουν ζητήματα πολιτικής κουλτούρας, τον βαθμό εμπιστοσύνης στους πολιτικούς και κοινωνικούς θεσμούς και τα μείζονα συναισθήματα των ανθρώπων. Αυτό γίνεται μέσα από την παρατήρηση των μεταβολών που προκύπτουν σε όμοιες απαντήσεις που έχουν τεθεί και σε παλιότερες έρευνες της σειράς «Τι πιστεύουν οι Έλληνες».

Η επιστημονική και τεχνική αρτιότητα της έρευνας προσφέρει ασφάλεια για την εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικών με τα αντικείμενα με τα οποία καταπιάνεται. Αυτό ενισχύεται ακόμη πιο πολύ αν, μαζί με την έρευνα αυτή, ο σχολιαστής ή ο αναγνώστης αξιοποιήσει και άλλες έρευνες γνώμης που διεξάγονται και ανακοινώνονται στη δημόσια σφαίρα, αλλά και τα πορίσματα της ακαδημαϊκής έρευνας που βρίσκουν πλέον συχνά τον δρόμο της δημοσιότητας. Έχει, επίσης, ιδιαίτερο ενδιαφέρον, οι δείκτες που προσφέρουν οι έρευνες της διαNEOοις να διαβάζονται παράλληλα με έρευνες που δίνουν έμφαση στην ποιοτική καταγραφή στάσεων και αντιλήψεων, αλλά και μαζί με στοχαστικές μελέτες που βλέπουν το φως της δημοσιότητας σχετικά με τα θέματα αυτά.

Σε ό,τι αφορά τη φετινή έρευνα της διαNEOοις, όπως θα φανεί και παρακάτω, διαπιστώνεται **η εικόνα μιας παγιωμένης δημοκρατικής κουλτούρας. Μιας κοινωνίας απαιτητικής με το Κράτος και την Αγορά, εξαιρετικά ευαίσθητης σε ζητήματα δικαιωμάτων των γυναικών, αυξημένα ευαίσθητης σε ζητήματα ομόφυλων ζευγαριών, και ιδιαίτερω ενημερωμένης γύρω από τα διακυβεύματα και τους κινδύνους που ενέχει η τεχνητή νοημοσύνη.** Από την άλλη, επιβεβαιώνεται το χαμηλό ενδιαφέρον για την πολιτική, καθώς και η χαμηλή εμπιστοσύνη στους κύριους κρατικούς και κοινωνικούς θεσμούς, με εξαίρεση την οικογένεια. **Η κουλτούρα της καχυποψίας και η κρίση των θεσμών αποτυπώνονται αμφότερες με καθαρό τρόπο.** Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει, εξάλλου, η έκδηλη αγωνία για το οικονομικό μέλλον της χώρας και τον υψηλό βαθμό απειλής που αισθάνονται εξαιτίας αυτού οι ερωτώμενοι, ενώ οι επίσημοι κρατικοί δείκτες σχετικά με την ανεργία μοιάζουν να επιβεβαιώνονται και σε επίπεδο κοινωνικής πρόσληψης, τουλάχιστον σε σχέση με το πρόσφατο παρελθόν.

Ακολουθούν παρατηρήσεις για κάθε ενότητα της έρευνας. Σκοπό έχουν να διευκολύνουν την ανάγνωσή της και, σε ορισμένες περιπτώσεις, διακινδυνεύουν μια ερμηνεία μέσα από τον συνδυασμό των απαντήσεων με τη συγκυρία ή άλλες διαπιστωμένες κοινωνικές εντάσεις και δυναμικές.

Σύγχρονες προκλήσεις σε εθνικό και πλανητικό επίπεδο

Η βελτίωση των οικονομικών δεικτών, η τιθάσευση χρέους και ελλειμμάτων, καθώς και η αναγνώριση όλων αυτών από τους διεθνείς οίκους αξιολόγησης, φαίνεται ότι δεν επαρκούν για να καλλιεργήσουν ένα κλίμα οικονομικής αισιοδοξίας στους πολίτες. Στην κορυφή των ανησυχιών τους – αυτό που ρητά διατυπώνεται από την έρευνα ως κύρια απειλή για το μέλλον των Ελλήνων – βρίσκεται η οικονομική κατάσταση της χώρας. Άλλες απαντήσεις δείχνουν να συντονίζονται περισσότερο με τα επίσημα στοιχεία για την οικονομία, ωστόσο η συγκεκριμένη αυξημένη ανησυχία χρήζει εξήγησης. Δεν είναι μόνον η πρώτη θέση που καταλαμβάνει η σχετική απάντηση στην ιεράρχηση των απειλών, αλλά και ο υπερδιπλασιασμός των σχετικών απαντήσεων σε σχέση με το τέλος του 2019, όταν οι ερωτώμενοι απαντούσαν 11,8% και 22,4%, ενώ σήμερα απαντούν 28,1% και 49,1% αντίστοιχα (η πρώτη τιμή αφορά τη δυνατότητα μίας και μοναδικής απάντησης, η δεύτερη όταν προστίθεται και η δυνατότητα δεύτερης απάντησης).

Συνεπώς, μπορεί εύλογα κανείς να υποθέσει ότι **η επίμονη ακρίβεια των τελευταίων δύο ετών έχει επηρεάσει όχι μόνο το βιοτικό επίπεδο των πολιτών αλλά και την πρόσληψη του οικονομικού κινδύνου για τα εισοδήματά τους.** Η απορρύθμιση τομέων της αγοράς με τις νέες επισφάλειες που δημιουργεί τείνει, σε ουκ ολίγες περιπτώσεις, να λειτουργήσει πιεστικά για τα υποκείμενα, να προκαλέσει φόβο και αγώνες. Σε αυτά πάντως **θα πρέπει να συνυπολογιστεί και η μνήμη της χρεοκοπίας και της δεκαετούς καθοδικής κοινωνικής κινητικότητας που επέφερε η επακόλουθη λιτότητα και η αποδυνάμωση του κράτους ως κύριου εργοδότη των μεσαίων στρωμάτων.** Η μνήμη αυτή ενδέχεται να έχει ενεργοποιηθεί στη συνθήκη του πληθωρισμού, καθώς όλα αυτά μαζί οργανώνουν **μια αίσθηση ευαλωτότητας** που αποτυπώνεται στην έρευνα.

Επεκτείνοντας πάντως τη γνωστική μας περιέργεια, θα άξιζε να αναρωτηθούμε μήπως η ανησυχία για την οικονομία, εκτός από μετάφραση της πτώσης της αγοραστικής δύναμης που προκαλεί ο πληθωρισμός και άλλων παραγόντων που αναφέρθηκαν αμέσως παραπάνω, αποτελεί και τη μεταγραφή ενός συναισθήματος σχετικής αποστέρσης. Της δυσαρέσκειας, δηλαδή, που προκαλεί η μερική διάψευση ατομικών προσδοκιών που έχει προηγουμένως προκαλέσει μια υπαρκτή οικονομική βελτίωση, από την οποία ή δεν επωφελείται κανείς καθόλου ή πολύ λιγότερο απ' όσο θα

περίμενε. Άλλως ειπείν, μια βελτίωση που αυξάνει τις προσδοκίες, αλλά δεν τις ικανοποιεί. Μια τέτοια συμπληρωματική ανάγνωση, ενδεχομένως να ενισχύεται από τη σαφή καταγραφή της μειωμένης αίσθησης απειλής που αντιπροσωπεύει το πρόβλημα της ανεργίας.

Θα μπορούσε κανείς να αναρωτηθεί γιατί η παγκοσμιοποίηση εμφανίζεται χαμηλά στη λίστα ιεράρχησης των απειλών, τη στιγμή που αυτή εν πολλοίς συνοψίζει το πλαίσιο έκθεσης των πολιτών σε οικονομικές κρίσεις ή τους επιτρέπει να κινηθούν σε ήρεμα νερά. Εντούτοις, η αίσθηση απειλής δεν ταυτίζεται με την παγκοσμιοποίηση, παρά μόνον για ένα μικρό ποσοστό των ερωτώμενων (4,7%, όταν έχουν στη διάθεσή τους μία μόνον απάντηση, και 8,5%, όταν έχουν δύο απαντήσεις). Τούτο οφείλεται, ενδεχομένως, πρώτον, σε ζητήματα σημασιοδότησης. Ο όρος γίνεται συχνά κατανοητός λιγότερο στο οικονομικό του νόημα και περισσότερο στις πολιτισμικές του σημασίες. Κατά δεύτερον, μπορεί κανείς να σκεφτεί ότι οι εμφανείς όψεις της οικονομικής παγκοσμιοποίησης στην Ελλάδα των τελευταίων ετών δεν προσλαμβάνονται ως απειλητικές αλλά τουναντίον ως ευεργετικές. Ο τουρισμός, ορισμένες καίριες ξένες επενδύσεις, η αγορά ακινήτων από ξένους, ίσως, αμβλύνουν την ένταση που προκαλεί η έκθεση της χώρας στη διεθνή οικονομία.

Προεκτείνοντας αυτό τον συλλογισμό, μπορεί κανείς να υποθέσει ότι η κατανόηση των λειτουργιών της οικονομίας γίνεται στην Ελλάδα πρωτίστως με όρους «εθνικής οικονομίας» και «εθνικής οικονομικής πολιτικής», και όχι μέσα από το πρίσμα της συμμετοχής σε ένα ευρύτερο και παγκόσμιο σύστημα κινδύνων και ευκαιριών. Η επιβεβαίωση μιας τέτοιας υπόθεσης θα απαιτούσε, βεβαίως, ξεχωριστή μελέτη, όμως η παρούσα έρευνα της διαΝΕΟσις λειτουργεί ως μια καλή αφετηρία και μας επιτρέπει να θέσουμε ευρύτερα ερωτήματα.

Ο κίνδυνος μιας νέας κρίσης και πτώχευσης αντιπροσωπεύει το 7,8% και 16,4% των φόβων που εκφράζουν οι ερωτώμενοι (πρώτη αναφορά και συνολικές αναφορές). Οι αριθμοί δεν είναι πολύ σημαντικοί, αλλά μπορεί κανείς να υποθέσει ότι τα συναισθήματα αυτά έχουν απορροφηθεί σε μεγάλο βαθμό από την πρώτη και γενική απάντηση για τη συνολική κατάσταση της οικονομίας. Αν συνδυαστεί, όμως, με τον μικρό αριθμό απαντήσεων που λαμβάνει η αγωνία για τη βιωσιμότητα του ασφαλιστικού συστήματος, θα έλεγε κανείς ότι μια γενικότερη εντύπωση που αποκομίζει είναι πως οι μακροχρόνιες απειλές δεν εισπράττονται έντονα. Με άλλα λόγια, ότι **επικρατεί μια πολύ ισχυρή αίσθηση του παρόντος και μια σχετική αδιαφορία για το μέλλον**. Από αυτή την άποψη, οι δύο απαντήσεις αυτές μας εκπλήσσουν σε κάποιον βαθμό, στο μέτρο που αντικατοπτρίζουν ένα αρκετά νεανικό συναίσθημα για **μια κοινωνία** που, όπως ξέρουμε, είναι **γερασμένη, μα και που αναγνωρίζει το δημογραφικό πρόβλημα ως τη δεύτερη σημαντικότερη απειλή μετά τους κινδύνους της οικονομίας** (22,3% και 36,7%).

Όπως θα φανεί παρακάτω στον σχολιασμό άλλων ερωτήσεων, η ανεργία μοιάζει πολύ λιγότερο επίκαιρη από αυτά που γνωρίζαμε, ως κοινωνικό συναίσθημα και ως πραγματικό πρόβλημα στο περιβάλλον της περασμένης δεκαετίας. Καταλαμβάνει την έκτη θέση στη μία απάντηση (7,1%) και ανεβαίνει στην τέταρτη, με 17,9%, όταν δίνεται η δυνατότητα των δύο απαντήσεων.

Συγκρίνοντας κανείς με παλιότερα κύματα της ίδιας έρευνας, θα παρατηρήσει ακόμη ότι **από το προσκήνιο των απειλών αποσύρεται σταδιακά το μεταναστευτικό** και ότι οι όγκοι αγωνίας που προκαλούσε, σαν να μεταφέρονται στην οικονομία. Είναι ενδεικτικό ότι υποδιπλασιάζεται σε σχέση με το 2019 (7,8% σε σχέση με 21,7% και 17,1%, έναντι 41,7%). Εύλογα, θα μπορούσε κανείς να πει ότι τότε, εκείνη η απάντηση απορροφούσε και άλλες αγωνίες. Αντιθέτως, τώρα, σε συνθήκες μετριασμού των προσφυγικών ροών και ανυπαρξίας μαζικών στρατοπεδικών συγκεντρώσεων, αλλά και κοινής αποδοχής της ανάγκης εργατικών χεριών στην ύπαιθρο και όχι μόνο, η τοποθέτηση γύρω από τη μετανάστευση δείχνει πιο ρεαλιστική και πιο συγκεκριμένη.

Στην ίδια κατεύθυνση μοιάζει να κινείται και ο άτυπος δείκτης ανασφάλειας που αφορά τον κίνδυνο αναμέτρησης με την Τουρκία. Υποτριπλασιάζεται από το 2019 που ήταν 15% για να φτάσει σήμερα στο 4,6%, ενώ το 2022 είχε σκαρφαλώσει στο 23,5% (και 39% στις δύο απαντήσεις), στον άμεσο απόηχο της κρίσης που είχε προκληθεί στα χερσαία και κατόπιν στα θαλάσσια σύνορα των δύο χωρών. Η εξομάλυνση των διμερών σχέσεων και το νέο επίπεδο επικοινωνίας μεταξύ των δύο ηγετών, όπως υλοποιήθηκε τους τελευταίους δώδεκα μήνες, δείχνει να έχει άμεση επίπτωση στους δείκτες αυτούς.

Ενδιαφέρουσα καταγραφή είναι επίσης εκείνη που δείχνει ότι **οι πανδημίες δεν έχουν αφήσει αποτύπωμα ανησυχίας, ενισχύοντας μια παρατήρηση που κάναμε παραπάνω για έναν υπέρποντα «παροντισμό» των ερωτώμενων**. Σαν παρελθόν και μέλλον να μην πληροφορούν τις ανησυχίες των πολιτών, αλλά οι τελευταίες να τροφοδοτούνται αποκλειστικά από γεγονότα της συγκυρίας. Από την άλλη, η κλιματική κρίση εμφανίζεται να αυξάνει σταθερά τα ποσοστά της από το 2019. Σε αυτό δεν μπορεί να μην υποθέσει κανείς ότι έχουν παίξει ρόλο οι αλληπάλληλες κλιματικές και φυσικές καταστροφές που δοκιμάζουν τη χώρα τα τελευταία χρόνια. Αντιθέτως, η τεχνολογική εξέλιξη σχεδόν δεν καταγράφεται στις απειλές, αλλά, όπως θα δούμε και παρακάτω, αυτό δεν προδίδει αδιαφορία ή έλλειψη ενημέρωσης για το αντικείμενο.

Στη δε ερώτηση για τις μελλοντικές γενιές και τις απειλές που αντιμετωπίζουν, οι τεχνολογικοί κίνδυνοι και πάλι είναι ουραγοί, μα και η οικονομία υποχωρεί στη δεύτερη θέση, ενώ κύρια αγωνία προκύπτει από την

κλιματική αλλαγή που εμφανίζεται πρώτη με ποσοστά 29,8% και 48,9% (μία ή δύο απαντήσεις). Σε αυτήν θα πρέπει να προστεθεί και η συναφής αγωνία για την εξάντληση των φυσικών πόρων με ποσοστά 7,1% και 17,3% (μία ή δύο απαντήσεις). Παράλληλα, την εμφάνισή τους κάνουν και ο πόλεμος και η τρομοκρατία που ανταγωνίζονται την οικονομική ανασφάλεια (17,1% και 20,6% αντίστοιχα).

Στην ερώτηση αυτή, οι ερωτώμενοι μοιάζουν να αποταυτίζονται από το παρόν και να λειτουργούν με βάση τις κυρίαρχες ιδεολογικές προκείμενες στη Δύση και την αποδεκτή από τα περισσότερα ευρωπαϊκά κράτη ατζέντα της κλιματικής αλλαγής και των απειλών που έχουν προκύψει από την παρατεταμένη υπερεκμετάλλευση του φυσικού κεφαλαίου. Από την άλλη, **η ανάδειξη του πολέμου και των συγκρούσεων σε μείζονα απειλή για τις μελλοντικές γενιές δεν εξηγείται εύκολα**, αν αναλογιστεί κανείς την πολύ χαμηλή τους παρουσία στην προηγούμενη ερώτηση –η οποία δεν αφορά τις μελλοντικές γενιές αλλά τους Έλληνες συνολικά–, την ώρα που το γεωπολιτικό μας περιβάλλον μαστίζεται από μεγάλης έντασης συγκρούσεις και πολέμους ιδιαίτερης σκληρότητας.

Η κλιματική αλλαγή

Στο ζήτημα της κλιματικής αλλαγής οι ερωτώμενοι εμφανίζονται διχασμένοι, με ισοδύναμες τις τάσεις αναγνώρισης και άρνησης των επιπτώσεων της πάνω στη ζωή μας (43% και 44,6% αντίστοιχα). Το πλήθος εκείνων που εκτιμούν ότι η κλιματική αλλαγή δεν πρόκειται να τους επηρεάσει αυτούς και τις οικογένειές τους στο μέλλον τείνει πάντως να μειωθεί, σε σχέση με το πρόσφατο παρελθόν (από το 52,8% που ήταν το 2018 στο 44,6% που είναι σήμερα). Χωρίς να αποτυπώνεται με σαφήνεια, φαίνεται πως υπάρχει μια ισχυρή αντίσταση, στο πλαίσιο του λόγου που σχετίζεται με την κλιματική αλλαγή και αυτό, παρά τα καταστροφικά γεγονότα των τελευταίων ετών (πυρκαγιές και πλημμύρες). Θα έλεγε κανείς ότι η γενική εικόνα είναι αρκετά αντιφατική.

Πιο συγκεκριμένα, από τον πίνακα των πιο συστηματικών ερωταπαντήσεων διαφαίνεται κάποια σύγχυση. Από τη μία, και με μεγάλο ποσοστό, οι ερωτώμενοι αποδέχονται τις βασικές παραδοχές που τους προτείνονται σχετικά με τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής και τον πλανητικό της χαρακτήρα (με ιδιαίτερη έμφαση σε ό,τι αφορά τη θάλασσα). Από την άλλη όμως, δικάζονται για το αν η κλιματική αλλαγή είναι ανθρωπογενές –φυσικό και πραγματικό φαινόμενο– ή αν είναι εφεύρημα των πλουσίων χωρών, έναντι των πιο αδύναμων. Το 48,5% απαντά σε αυτό θετικά, έναντι 48,4% που απαντά αρνητικά.

Μέσα από την αποδοχή αυτής της θέσης διαφαίνεται ένας υφέρπων και ευρύς αντισυστημισμός, τη στιγμή που κατά τεκμήριο οι πλουσιότερες χώρες (στην Ευρώπη τουλάχιστον) είναι εκείνες που κάνουν τη μεγαλύτερη προσπάθεια περιστολής του ανθρακικού αποτυπώματος και υφίστανται εξ αυτού και σημαντικό οικονομικό κόστος. Είναι πάντως **εμφανής η ύπαρξη ενός υπόγειου ρεύματος κλιματοσκεπτικισμού** που δεν είναι, όμως, συγκροτημένο και συμπαγές.

Η αναντιστοιχία ανάμεσα σε απαντήσεις που δίνουν οι ίδιοι άνθρωποι για το ζήτημα της κλιματικής αλλαγής δείχνει ότι δεν πρόκειται για σχηματισμένο ιδεολογικό ρεύμα, αλλά για μορφή της αμφιβολίας γύρω από τους επίσημους και επιστημονικούς λόγους, την οποία συναντούμε, με μεγαλύτερη ένταση συνήθως, σε όλες τις σύγχρονες δημοκρατίες. Πλείστες οι απαντήσεις που επικυρώνουν τον ανθρωπογενή χαρακτήρα της κλιματικής αλλαγής από τη μία, πλειοψηφικές, όμως, από την άλλη, οι απαντήσεις που τη χαρακτηρίζουν «εφεύρημα των ισχυρών-πλουσίων χωρών»!

Η μεγάλη πλειονότητα των ερωτώμενων δηλώνουν τη συμμετοχή τους σε δράσεις υπέρ της προστασίας του περιβάλλοντος, με αυξανόμενη τάση από τα προηγούμενα χρόνια σε όλους τους τομείς. Βέβαια, τα πιο εντυπωσιακά ποσοστά συμμετοχής σε τέτοιες δράσεις καταγράφονται σε κάπως αναγκαστικές συμπεριφορές ή σε ενέργειες που υπαγορεύεται είτε από κρατικές πολιτικές είτε/και στρατηγικές επιλογές της αγοράς, όπως είναι η χρήση λαμπτήρων εξοικονόμησης ενέργειας (93,3%). Όταν η απαιτούμενη δράση είναι πιο ενεργητική και δαπανηρή, όπως συμβαίνει με τις αναδασώσεις, το ποσοστό συμμετοχής –παρότι αυξημένο σε σχέση με το 2019 και το 2022–, εμφανίζεται αισθητά μικρότερο (44,7%).

Εντυπωσιακό είναι και το ποσοστό απαντήσεων σχετικά με την προσπάθεια περιορισμού της κατανάλωσης κρέατος (53,7%). Υποδεικνύει μια τάση ευθυγράμμισης με τις καταναλωτικές συνήθειες, οι οποίες επικρατούν στις χώρες που βρίσκονται παραδοσιακά στην καρδιά του καπιταλισμού. Και που, μέσα από κινήματα οικολογικά και άλλα που σχετίζονται με νέες ατομικές και συλλογικές ταυτότητες, συνδέουν την **υπεύθυνη κατανάλωση** με μια **ηθικοποίηση της διατροφής**.

Ορθολογικές και συμβατικές με την ευρωπαϊκή πολιτική και τις εθνικές στρατηγικές είναι οι απαντήσεις για την παραγωγή ενέργειας. Δείχνουν ένα ιδιαίτερος ενημερωμένο κοινό σε ζητήματα αειφορίας, με τη μυθολογία περί αμύθητου πετρελαϊκού πλούτου στο ελληνικό υπέδαφος να μην επηρεάζει την αξιολόγηση των προτεραιοτήτων.

Οι τεχνολογικές προκλήσεις

Ενώ στη γενική εκτίμηση (βλ. παραπάνω τον σχολιασμό της πρώτης ομάδας ερωτήσεων), οι τεχνολογικές απειλές δεν καταλαμβάνουν κάποιον σημαντικό χώρο στον «κόσμο των ανησυχιών», βλέπουμε ότι κάτι τέτοιο συμβαίνει όταν οι πολίτες ερωτώνται ειδικότερα και συγκεκριμένα, όταν η τεχνητή νοημοσύνη μπαίνει στο προσκήνιο. Το ποσοστό 50,6% των αρνητικών συναισθημάτων που προκαλεί το άκουσμα της τεχνητής νοημοσύνης, με μόλις 38,7% θετικών αντιδράσεων, αποκαλύπτει την **ύπαρξη μιας σαφούς ανησυχίας για τις μακροσκοπικές επιπτώσεις των νέων τεχνολογικών μέσων**.

Η επιφυλακτικότητα αυτή δεν θα πρέπει όμως να εκληφθεί ως άλλη φοβικότητα έναντι της τεχνολογίας ή ως γενική αποδοκιμασία των τεχνολογικών μηχανισμών που επικρατούν στον σύγχρονο κόσμο. Όταν η σχέση με την τεχνητή νοημοσύνη αναλύεται σε ένα πάνελ απαντήσεων, οι απαντήσεις είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες και διόλου προκατειλημμένες.

Πιο συγκεκριμένα, οι ερωτώμενοι δείχνουν ιδιαίτερα ενημερωμένοι για το θέμα της τεχνητής νοημοσύνης και απαντούν ως γνώστες μιας αρκετά απαιτητικής βιβλιογραφίας για το ζήτημα. Έτσι, **οι Έλληνες πολίτες εμφανίζονται απολύτως συντονισμένοι με όσα συζητούνται παγκοσμίως για τους κινδύνους αλλά και τις ευεργετικές εφαρμογές της τεχνητής νοημοσύνης**. Για παράδειγμα, γνωρίζουν την αξία των εφαρμογών της στην υγεία (π.χ. διαγνωστική ιατρική) και απαντούν σχετικά σε μεγάλα ποσοστά υπέρ αυτών των εφαρμογών (62,4%). Παρομοίως, απαντούν σε ζητήματα που έχουν να κάνουν με τις θετικές επιπτώσεις της σε ζητήματα διαχείρισης του προσωπικού χρόνου. Επιπλέον, είναι μάλλον αισιόδοξοι για τη γενική επίπτωση στην οικονομία της χώρας, παρότι εδώ εμφανίζεται για πρώτη φορά και ένας έντονος σκεπτικισμός (46,5%, έναντι 41,7%).

Θα πρέπει ωστόσο να επισημανθεί ότι υπάρχει διχασμός στις απαντήσεις, σχετικά με την τροπή που μπορεί να πάρει η κατευθυνόμενη επιλογή ψυχαγωγίας από την τεχνητή νοημοσύνη. Οι νεότερες ηλικίες απαντούν περισσότερο θετικά απ' ό,τι οι μεγαλύτεροι στη συγκεκριμένη ερώτηση. Με αποτέλεσμα να μπορούμε να υποθέσουμε ότι στον πυρήνα της αρνητικής στάσης δεν βρίσκεται κατ' ανάγκην η αγωνία για την αναίρεση του προσωπικού γούστου και της ελεύθερης επιλογής, αλλά περισσότερο η χαμηλότερη εξοικείωση με τους αλγόριθμους που οργανώνουν την προσωποποιημένη χρήση κάθε μεγάλης πλατφόρμας και μηχανής αναζήτησης.

Υψηλότερα στις αρνητικές γνώμες για την τεχνητή νοημοσύνη βρίσκεται η επίπτωσή της σε ζητήματα που αφορούν την κοινωνία συνολικά (53,6%), καθώς και τη δουλειά του κάθε ερωτώμενου (46%). Τη μεγαλύτερη όμως

αγωνία, η τεχνητή νοημοσύνη μοιάζει να την προκαλεί στον τομέα της αγοράς εργασίας, με 69,7% αρνητικές τοποθετήσεις (και ομαλή κατανομή, ανά ηλικιακή κατηγορία). Φαίνεται ότι **η παγκόσμια συζήτηση για τη σταδιακή εξαφάνιση ειδικεύσεων και επαγγελμάτων που είχαν μέχρι τώρα προστατευθεί από τα διάφορα κύματα της βιομηχανικής επανάστασης, έχει αγγίξει την ελληνική κοινωνία με τρόπο καθοριστικό.**

Όσον αφορά τώρα το θέμα των νέων ταυτοτήτων, υπάρχει μια ρεαλιστική απάντηση που σχετίζεται με τα πραγματολογικά δεδομένα και τη συμμόρφωση στα ευρωπαϊκά πρότυπα (με σχεδόν 79% καταφατικών απαντήσεων). Ταυτόχρονα, όμως, **εκφράζεται μια σαφής ανησυχία για τον έλεγχο των δεδομένων των πολιτών από κρατικά και άλλα συστήματα εξουσίας, σε ποσοστό γύρω στο 56%.**

Αξιακοί μετασχηματισμοί

Οι απαντήσεις στο ζήτημα των αξιακών μετασχηματισμών παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Πιο συγκεκριμένα, **στο επίμαχο θέμα του πολιτικού γάμου των ομόφυλων ζευγαριών, τα ποσοστά αποδοχής είναι ιδιαίτερα υψηλά, αν αθροιστούν οι απαντήσεις «Συμφωνώ» και «Μάλλον συμφωνώ».** Η συνολική ανοχή, η μη-εναντίωση, με άλλα λόγια, ανεβαίνει ακόμη περισσότερο, αν σε αυτό το ποσοστό προστεθεί και ένα 7,5% που δηλώνει ότι «μάλλον διαφωνεί». Από τον Απρίλιο του 2015, σε λιγότερο δηλαδή από μία δεκαετία, η αποδοχή του αιτήματος έχει σχεδόν διπλασιαστεί (είχε μετρηθεί από τη διαNEΟοσις σε 36,3%).

Η δε νομική δυνατότητα αναγνώρισης φύλου συγκεντρώνει ακόμη μεγαλύτερα ποσοστά, φτάνοντας στο 61,4%, από 42,9% το 2018. **Σε ζητήματα ατομικού αυτοπροσδιορισμού, οι ερωτώμενοι απαντούν συνεπώς καταφατικά, επιβεβαιώνοντας τον εκσυγχρονισμό των κοινωνικών σχέσεων στην Ελλάδα της ύστερης Μεταπολίτευσης και την πρωτοκαθεδρία του ατομικού ιδεώδους επί των παραδοσιακών αξιών.** Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι η έρευνα διεξήχθη πριν από την ψήφιση της σχετικής νομοθεσίας από τη Βουλή και ότι, κατά συνέπεια, δεν ενσωματώνει τη θεσμική δυναμική που πάντοτε προσθέτει μια τέτοια διαδικασία.

Σαφώς μικρότερη και μειοψηφική είναι, από την άλλη, η αποδοχή της τεκνοθεσίας των ομόφυλων ζευγαριών, παρά τη σχετική της αύξηση, συγκριτικά με το παρελθόν (21,3% το 2015 και 35,7% σήμερα). **Εδώ υπάρχει μια χαρακτηριστική άρνηση της πρόσβασης των ομόφυλων ζευγαριών στο στάτους της συμβατικής οικογένειας και μια συσταλτική προσέγγιση στην έννοια του αυτοπροσδιορισμού.** Δεν φαίνεται να είναι αποδεκτή η έκφραση εαυτού, όταν αυτή αφορά έτερα πρόσωπα, στη συγκεκριμένη περίπτωση, τα παιδιά.

Σε ό,τι αφορά τώρα τη μαρτυρία-καταγραφή των σεξουαλικών παρενοχλήσεων, τα ποσοστά είναι σταθερά υψηλά (το 2018 26%, σήμερα 29,4%), με μια μικρή αυξητική τάση να διαφαίνεται. Και με τις γυναίκες να απαντούν θετικά, σε σχεδόν διπλάσιο ποσοστό από τους άνδρες (37,5%, έναντι 20,7%).

Επίσης, αύξηση παρουσιάζει η εκτίμηση ότι τα περιστατικά βίας κατά γυναικών έχουν αυξηθεί και ότι η δημοσιότητα που λαμβάνουν οφείλεται μόνο σε κάποια υποκαταγραφή στο παρελθόν (η εκτίμηση αυτή πέρασε από 39,6% το 2022 σε 42,6% σήμερα). Στις γυναίκες και στους νέους τα ποσοστά αυτά είναι αυξημένα (46,4% στις γυναίκες και 53,5% στους 17-24 ετών, ενώ αξιοσημείωτη είναι και η σχετικά υψηλή τιμή που βλέπουμε στους 65+, με 44,7%).

Εντυπωσιακό, αλλά όχι συντριπτικό, είναι το ποσοστό (65,8) εκείνων που επιζητούν την αυστηροποίηση των ποινών, ως μέσο θεραπείας της παραβατικότητας. Η τοποθέτηση είναι αναμενόμενη σε μια συγκυρία ανάπτυξης του εγκλήματος, αλλά πρέπει πιθανόν να συσχετιστεί με τη διαμάχη που έλαβε τα τελευταία χρόνια όσον αφορά την ανάγκη ή όχι να αυστηροποιηθεί εκ νέου ο Ποινικός Κώδικας. Εντοπίζεται, επίσης, σε πολλές ευρωπαϊκές κοινωνίες και αποτελεί αιχμή του δόρατος και των υπερσυντηρητικών πολιτικών δυνάμεων που τείνουν να κυριαρχήσουν σε αυτές.

Στο πλέγμα ερωτήσεων για τη σχέση γυναικών-εργασίας, η ανταπόκριση των ερωτώμενων έχει εντυπωσιακή συνοχή και, σε αντίθεση με πολλές ιδεολογικές κατασκευές, επιβεβαιώνει ότι, από την άποψη των στάσεων και των αξιών, **η μεγάλη πλειοψηφία κινείται με άνεση στον δρόμο της ισότητας των φύλων.** Σημειωτέον ότι σε καμία από τις στερεοτυπικές για τα φύλα απαντήσεις που προτείνονται, δεν εμφανίζεται πλειοψηφική κατάφαση. Αντιθέτως, σε όσες προβάλλουν την ανάγκη διεύρυνσης των δικαιωμάτων των γυναικών προς ενδυνάμωση της απόλυτης ισότητάς τους με τους άνδρες, έχουμε εντυπωσιακά ποσοστά.

Οι απαντήσεις αυτές εμφανίζουν εντυπωσιακή σταθερότητα από το 2019 μέχρι σήμερα, με εξαίρεση δύο ερωτήσεις. Η πρώτη σχετίζεται με το αν η καλύτερη εργασία για μια γυναίκα είναι στο Δημόσιο, όπου οι θετικές απαντήσεις το 2019 ήταν 49,3% και σήμερα έχουν πέσει στο 37,6%. Η αισθητή αυτή μείωση δεν μπορεί να αναγνωστεί εύκολα. Από τη μία πλευρά, μπορεί κανείς να σκεφτεί ότι έρχεται να προσεγγίσει όσα βλέπουμε και στις λοιπές ερωτήσεις που εξισώνουν με εντυπωσιακό τρόπο, όπως είπαμε, τους άνδρες με τις γυναίκες σε δικαιώματα και υποχρεώσεις. Από την άλλη, όμως, πρέπει κανείς να αντιμετωπίσει το ενδεχόμενο να πρόκειται για μια αίσθηση εξίσωσης των συνθηκών εργασίας και απολαβών μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, με τον πρώτο να τείνει, εσχάτως, να χάσει τα πρωτεία.

Εντυπωσιακή μείωση παρουσιάζει ακόμα το ποσοστό εκείνων που συμφωνούν με την πρόταση «Οι γυναίκες αποφεύγουν να αναλαμβάνουν υψηλές θέσεις ευθύνης» που λάμβανε 43,6% το 2019, ενώ σήμερα καταγράφει μόνο 18%. **Η ορατότητα των γυναικών σε θέσεις ευθύνης** έχει πιθανόν παίξει σημαντικό ρόλο σε αυτή τη μεταστροφή. Επί παραδείγματι, δεν μπορεί κανείς να μην σκεφτεί ότι η ανάληψη της θέσης της Προέδρου της Δημοκρατίας από την Κατερίνα Σακελλαροπούλου και η πυκνή δημόσια παρουσία της έχουν σημαντικό μερίδιο σε αυτή την εξέλιξη.

Στην ενδιαφέρουσα ερώτηση για το αν προσεύχονται για τον εαυτό τους ή για κάποιον οικείο τους, σε περίπτωση ασθένειας, οι ερωτώμενοι απαντούν καταφατικά με μαζικό τρόπο. Το 76,4% είναι ένα πολύ εντυπωσιακό ποσοστό. Αποκαλύπτει μια έντονη μεταφυσική και υπαρξιακή ανάγκη και ακόμα περισσότερο την απουσία συστολής του ερωτώμενου να αποκαλύψει κάτι τόσο μύχιο. Εντούτοις, δεν θα πρέπει κανείς να παρασυρθεί και βιαστικά να χαρακτηρίσει το πλήθος αυτό ως «συστηματικά θρησκευόμενους». Ούτε, βεβαίως, να θεωρήσει ότι κάτι τέτοιο σημαίνει την προσήλωση σε ένα συγκεκριμένο δόγμα ή κάποια δομημένη και οργανωμένη πίστη. Από αυτή την άποψη, το ποσοστό εκείνων που δεν προσεύχονται (22,5%), που δεν καταφεύγουν με κανέναν τρόπο σε ανώτερες δυνάμεις την ώρα της μεγάλης αγωνίας τους, δεν είναι αμελητέο.

Η αθεΐα, εξάλλου, εμφανίζεται, όπως γνωρίζουμε έτσι και αλλιώς, να είναι ένα περιορισμένο ρεύμα στη χώρα που αδυνατεί να καταγράψει σταθερά ένα ποσοστό άνω του 20%.

Αξίζει, δε, εδώ να σημειωθεί ότι και στις δύο αυτές ερωτήσεις οι γυναίκες φαίνεται πως προσεύχονται ακόμη περισσότερο από τους άνδρες (81,1%, έναντι 71,4%) και, επίσης, φαίνεται να μετέχουν αισθητά λιγότερο στην αθεϊκή απάντηση (14,5% έναντι 23,4%).

Σε σχετική αντίθεση πάντως με τα προηγούμενα ευρήματα, έρχονται οι απαντήσεις που αφορούν τον βαθμό εγγύτητας με τη θρησκεία που αισθάνονται οι ερωτώμενοι. Αφενός αυτοί που αισθάνονται μακριά από τη θρησκεία αθροίζουν ένα ποσοστό της τάξης του 27%, αφετέρου η αίσθηση εγγύτητας προς τη θρησκεία μειώνεται με αργό αλλά σταθερό ρυθμό από το 2018 που αυτή μετριέται συστηματικά (58,2% το 2018 και 50,7% σήμερα). Η μεταβολή αυτή μπορεί, από κάποια άποψη, να δείχνει στοιχεία εκκοσμίκευσης του βίου, αλλά θα πρέπει να διαβαστεί με προσοχή. Και αυτό γιατί εδώ ο όρος «θρησκεία» ενδέχεται να συγχέεται με την Εκκλησία, ενώ σίγουρα δεν αντικατοπτρίζει την προσωπική σχέση με τον Θεό. Συνεπώς, πιθανόν να πρόκειται για μια βαθμιαία αποταύτιση του θρησκευτικού συναισθήματος από την εκκλησιαστική του διαχείριση.

Νέοι και οικογένεια

Για τους νέους είναι εμφανές ότι οι χαμηλές αποδοχές ήταν και παραμένει αυτό που θεωρείται στον γενικό πληθυσμό το κύριο πρόβλημα (41,1%). Μέσα από αυτή την απάντηση οι ερωτώμενοι απαντούν ουσιαστικά και σε άλλες οικονομικού τύπου προβληματισμούς, στους οποίους δεν αποδίδει την ονομαστική σημασία που τους προσδίδει η ίδια η έρευνα. **Η αδυναμία αυτονόμησης και η δυσκολία δημιουργίας οικογένειας είναι ζητήματα που άπτονται άμεσα του προβλήματος των αποδοχών** και εξ αυτού υποαντιπροσωπεύονται στις απαντήσεις των ερωτώμενων (16% και 23,1% αντίστοιχα). Η δυσκολία ανεύρεσης στέγης (13,2%) μπορεί επίσης να ενταχθεί στην ίδια ομάδα προβλημάτων των νέων.

Ταυτόχρονα, όμως, η έρευνα αναδεικνύει τη βελτίωση της αίσθησης που υπάρχει για τις απολαβές των νέων σε σχέση με το πρόσφατο σχετικά παρελθόν, αφού, ενώ αυτές εξακολουθούν να καταγράφονται ως το πρώτο πρόβλημα που αντιμετωπίζουν, το ποσοστό που λαμβάνει αυτή η ερώτηση (41,1%) είναι αισθητά μειωμένο, σε σχέση με το 2022 που έφτανε το 45,5%. Την ίδια αίσθηση ουσιαστικής αλλαγής στην οικονομική συνθήκη, μέσα στην οποία κινούνται οι νέοι, καταδεικνύει η πολύ μεγάλη μείωση των απαντήσεων που έδιναν στην ανεργία τα πρωτεία των προβλημάτων (66,5% το 2022, έναντι 39,6% σήμερα).

Αξιοσημείωτη είναι, δε, η μεγάλη άνοδος που καταγράφεται, όσον αφορά τις απαντήσεις για την ανεπάρκεια του εκπαιδευτικού συστήματος (από 20% το 2022 φτάνει στο 31,6%). Κάτι που πιθανόν δείχνει, πέραν της αναγνώρισης των χρόνιων παθογενειών του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος, την αγωνία για την αδυναμία του να ανταποκριθεί στις τρέχουσες εξελίξεις της παγκόσμιας αγοράς εργασίας και σε ό,τι έχει να κάνει με την τεχνολογική αλλαγή που συντελείται καθημερινά.

Η ερώτηση σχετικά με τον πραγματικό αριθμό παιδιών ανά οικογένεια (1,4) καταδεικνύει την εγκυρότητα της έρευνας στο μέτρο που συμπίπτει με τις επίσημες καταγραφές, σχετικά με τον δείκτη γονιμότητας στη χώρα μας σήμερα. Πρόκειται για έναν από τους χαμηλότερους της Ευρώπης και δεν εξασφαλίζει την αναπαραγωγή του συνολικού πληθυσμού, κάτι που γνωρίζουν οι ίδιοι οι ερωτώμενοι, με βάση τις απαντήσεις τους στις πρώτες ερωτήσεις της έρευνας.

Αυτό που δείχνει εντυπωσιακό είναι ότι μεσοσταθμικά οι ερωτώμενοι απαντούν ότι θα ήθελαν να κάνουν περισσότερα παιδιά. Εντούτοις, η κοινωνιολογία της οικογένειας και η δημογραφία συνήθως δεν αντλούν καθοριστικές πληροφορίες από δηλώσεις προθέσεων, οι οποίες κατά πάσα πιθανότητα ταυτίζουν στην παρούσα περίπτωση τη χαμηλή γονι-

μότητα με οικονομικές δυσχέρειες. Τα μεγέθη αυτά επηρεάζονται περισσότερο από πολιτισμικά μοντέλα ζωής και ανάπτυξης εαυτού (όπως είναι, για παράδειγμα, η ηλικία απόκτησης παιδιού κ.ά.).

Πάντως, οι ερωτώμενοι αποδίδουν με σαφήνεια (57,1%, όταν έχουν μόνο μία απάντηση στη διάθεσή τους, και 80,2%, όταν έχουν δύο) το πού αποδίδουν την ευθύνη για τη χαμηλή γονιμότητά τους. Από την άλλη, η διαπιστωμένη ανεπάρκεια της κρατικής μέριμνας και των κοινωνικών υποδομών για την υποστήριξη των γονέων δεν καταγράφεται ιδιαίτερα ψηλά στις μοναδικές απαντήσεις, αλλά εμφανίζεται να αποκτά ρόλο όταν υπάρχει δυνατότητα δύο απαντήσεων.

Πολιτική κουλτούρα και κρίση πολιτικής εμπιστοσύνης

Από τα ευρήματα της έρευνας καθίσταται σαφές ότι η ενεργός συμμετοχή στην πολιτική, με τη συμμετοχή σε κόμμα ή την ενεργό υποστήριξη σε αυτό, είναι διαχρονικά μειωμένη. **Η πολιτικοποίηση ως γενική κουλτούρα καθημερινότητας, όπως τη γνωρίσαμε τις δυο πρώτες δεκαετίες της Μεταπολίτευσης, είναι ένα μέγεθος που έχει παρέλθει.** Η ανάκαμψη του μεγέθους αυτού –που δεν μπορεί εδώ να εκτιμηθεί πλήρως, μιας και η έρευνα της διαΝΕΟσις ασχολείται με το θέμα αυτό από το 2019 και μετά– έχει προφανώς απορροφηθεί από τις νέες κανονικότητες που προέκυψαν από την παραμονή της χώρας στους ευρωπαϊκούς οικονομικούς θεσμούς και την οικονομική ανάκαμψη που ακολούθησε. **Ενεργό εμπλοκή στην πολιτική φαίνεται σήμερα να έχει μόνο το 13,7%, ενώ πέφτει στο 10,9% στις ηλικίες 25-39.**

Στην ερώτηση, τώρα, για το πού αποδίδουν την ευθύνη για τα προβλήματα της χώρας, οι απαντήσεις που λαμβάνουμε είναι αρκετά αναμενόμενες. Μοιράζονται ανάμεσα στην αντιπολιτική κατάδειξη των πολιτικών ηγεσιών από τη μία, και στον στιγματισμό μεγάλων και μικρών συμφερόντων από την άλλη, αλλά πιθανόν να υπάρχουν πολλοί που ισομοιράζουν την ευθύνη και στις δύο απαντήσεις. **Αυτό, όμως, που προκαλεί εντύπωση είναι το υψηλό ποσοστό (29,6%) που θεωρεί ότι την ευθύνη για τα δεινά της χώρας έχουν ξένες και ισχυρές δυνάμεις.** Πρόκειται για ένα διαχρονικό μοτίβο της ελληνικής πολιτικής κουλτούρας που θέλει τη χώρα εξαρτημένη και αδύναμη, χωρίς ευθύνη για την ίδια της την τύχη. Κυριάρχησε τα πρώτα χρόνια της Μεταπολίτευσης, μα δείχνει μεγάλη αντοχή και πιθανή ανανέωση στο παγκόσμιο και απειλητικό περιβάλλον του σήμερα.

Ακολούθως, οι ερωτώμενοι απαντούν σε αρκετά υψηλό ποσοστό ότι πιστεύουν πως προστατεύονται τα δικαιώματα των μειονοτήτων στη χώρα (46,9%). Πρόκειται για απάντηση που δεν θα πρέπει να διαβαστεί μονοσήμαντα, ως αναγνώριση του κράτους δικαίου στη χώρα, αλλά πιθανόν

και ως δείγμα απαρέσκειας εκείνων που μη-νιώθοντας ότι ανήκουν σε κάποια μειονοτική ομάδα, δυσφορούν. Πέραν αυτού του ευρήματος, η έρευνα δίνει χαμηλό βαθμό εμπιστοσύνης στη δικαιοσύνη, για την οποία θεωρεί ότι δεν μεταχειρίζεται τους πολίτες με ίσο τρόπο, ενώ πολύ χαμηλό είναι και το αίσθημα ασφάλειας (περίπου 30%). Από τον Απρίλιο του 2015, το αίσθημα ασφάλειας έχει κατακρημνιστεί, αφού τότε συγκέντρωνε 44,5% για να πάει στην περιοχή του 30-35%, στην οποία κινείται πλέον από το 2018 και μετά.

Στην ερώτηση «Οι πολίτες απολαμβάνουν όλες τις ελευθερίες που χαρακτηρίζουν μια δημοκρατία;» και σε αντίθεση με το 2015 και 2016, όπου οι θετικές απαντήσεις ήταν 65,1% και 55,4% αντίστοιχα, το θετικό ποσοστό συρρικνώνεται σήμερα στο 42,4%. Η έννοια του δημοκρατικού ελλείμματος βρίσκεται εδώ με σημαίνοντα τρόπο στο τραπέζι. Σε αυτή τη συστάδα ερωτήσεων ο αναγνώστης θα πρέπει πάντως να είναι προσεκτικός. Και αυτό διότι οι υψηλές τιμές σε όλους τους δείκτες εμπιστοσύνης που καταγράφονται στην έναρξη της έρευνας (δηλαδή τον Απρίλιο του 2015), συμπίπτουν με την ευφορική στιγμή της ανάληψης της κυβερνητικής εξουσίας από τους ΣΥΡΙΖΑ και ΑΝΕΛ, μια ειδική συνθήκη υψηλής πολιτικοποίησης, ριζοσπαστικοποίησης και πίστης στην ικανότητα της πολιτικής να αλλάξει ριζικά τη ζοφερή τότε συνθήκη της χρεοκοπίας.

Αναφορικά με το ζήτημα της εμπιστοσύνης προς τους θεσμούς, η έρευνα υποβάλλει τους ερωτώμενους σε ερωτήσεις που περιέχουν τυπικούς και άτυπους θεσμούς, κοινωνικούς και κρατικούς. Από την ιεράρχηση των απαντήσεων προκύπτουν τα εξής σημαντικά ευρήματα:

Η οικογένεια εμφανίζεται, όπως και σε άλλες έρευνες, να είναι το απόλυτα ασφαλές καταφύγιο-αγκυροβόλιο. Και αυτό, παρά την κριτική που δέχεται εμπράκτως από νέες μορφές οικογένειας και ριζοσπαστικά κινήματα. Μόνο περίπου το 15% εκφράζει κάποιες αμφιβολίες γι' αυτό τον θεσμό. Να σημειωθεί ότι το δεδομένο αυτό, το οποίο μεταφράζει ταυτόχρονα παραδοσιακές στάσεις που έχουν να κάνουν με την ευρύτερη μεσογειακή κουλτούρα και τις ανασφάλειες που προκαλούν οι κοινωνίες του υπερνεωτερικού καπιταλισμού, έχει μια πολύ ισχυρή επίπτωση στον βαθμό εμπιστοσύνης των λοιπών θεσμών.

Σε μια πενταβάθμια κλίμακα (όπου το 1 δείχνει χαμηλή εμπιστοσύνη και το 5 απόλυτη εμπιστοσύνη), με εξαίρεση τις Ένοπλες Δυνάμεις, την Επιστήμη, την Αστυνομία αλλά και το πρόσωπο του Δημάρχου, που κινούνται κοντά στον συντελεστή 3, όλοι οι άλλοι θεσμοί υπολείπονται σε ζητήματα εμπιστοσύνης. Δικαιοσύνη, Ανεξάρτητες Αρχές, ο θεσμός του Πρωθυπουργού, η Προεδρία της Δημοκρατίας και η ΕΕ κινούνται στην περιοχή του 2,5, έναν συντελεστή που δείχνει μια οριακή εμπιστοσύνη. Από εκεί και πέρα, όλοι οι υπόλοιποι θεσμοί βρίσκονται σε σημείο αμφισβήτησης, με την

κυβέρνηση, τη Βουλή και τα κόμματα, τα συνδικάτα και τους ποικίλους θεσμούς ενημέρωσης να μην θεωρούνται άξιοι εμπιστοσύνης.

Εντύπωση προκαλεί ότι το Διαδίκτυο που έχει σε μεγάλο βαθμό αντικαταστήσει τα παραδοσιακά ΜΜΕ βρίσκεται και αυτό σε θέση μεγάλης απαξίας, με μέση τιμή μόλις 2,3, ενώ τα ίδια τα παραδοσιακά ΜΜΕ βρίσκονται τελευταία με ένα πενιχρό 1,9.

Ολοκληρώνουμε με μια αναφορά στον θεσμό των ΜΚΟ που βρίσκεται αντιδιαμετρικά προς την οικογένεια. Εδώ η χαμηλότερη εμπιστοσύνη έχει πιθανόν να κάνει με τρεις διαφορετικές πηγές απάρεσκειας: α) την προσήλωση σε παραδοσιακές μορφές αφιλοκερδούς κοινωνικής προσφοράς που δεν επαναλαμβάνονται όταν οι ΜΚΟ έχουν –ως στοιχείο του λεγόμενου Τρίτου Τομέα– αναλάβει μέρος της κρατικής μέριμνας και, συνεπώς, λειτουργούν με όρους επαγγελματικών και εν μέρει αγοραίων, β) την απαξία που υπέστη ο θεσμός από μικρότερες ή μεγαλύτερες υποθέσεις διαφθοράς που είδαν το φως της δημοσιότητας τα τελευταία χρόνια, και γ) τη μεγάλη εμπλοκή των ΜΚΟ στο εξόχως συγκρουσιακό ζήτημα της διαχείρισης του προσφυγικού/μεταναστευτικού ζητήματος.

diaNEOsis

diaNEOsis

dianeosis_org

diaNEOsis

diaNEOsis

διαNEOsis

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ & ΑΝΑΛΥΣΗΣ